

Kuramın Uygulamaya Yansıması: Türkiye'de Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı ile Yapılmış Tezlerin Sistematik Derlemesi

Reflection of the Theory on Practice: A Systematic Review of Theses in Turkey with Orem's Self-Care Deficit Theory

Ferhat DAŞBİLEK^{1*} , Akgün YEŞİLTEPE²

^{1*} Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Tunceli, Türkiye

² Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Tunceli, Türkiye

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de hemşirelik alanında Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı'nı temel alan lisansüstü tezleri sistematik olarak incelemektir. Çalışma, PRISMA kılavuzuna uygun şekilde yürütülmüş sistematik bir derlemedir. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde 1971–2024 yılları arasında yayımlanan hemşirelik tezleri taranmış, erişilebilir olan ve belirlenen kriterleri karşılayan 20 tez değerlendirmeye alınmıştır. Tezlerin büyük çoğunluğu doktora düzeyinde olup, en yoğun kullanım 2014–2023 yılları arasında gerçekleşmiştir. En sık çalışılan alanlar Hemşirelik ve Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliğidir. Tezlerde kuram temelli girişimlerin öz bakım gücü, yaşam kalitesi ve psiko-sosyal değişkenler üzerinde olumlu etkileri tespit edilmiştir. Orem'in kuramı, hemşirelik bakımının yapılandırılmasında etkili bir rehber sunmakta; özellikle kronik hastalık yönetimi ve birey merkezli bakımda güçlü bir teorik temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik, orem, öz bakım, öz bakım eksikliği, öz bakım modeli

Abstract

The aim of this study is to systematically examine the postgraduate theses in the field of nursing in Turkey based on Orem's Self-Care Deficit Theory. The study is a systematic review conducted in accordance with PRISMA guidelines. Nursing theses published between 1971 and 2024 in the YÖK National Thesis Center were scanned, and 20 theses that were accessible and met the specified criteria were included in the evaluation. The majority of the theses were at the doctoral level, with the most intensive use occurring between 2014 and 2023. The most frequently studied fields were Nursing and Pediatric Nursing. In the theses, positive effects of theory-based interventions on self-care power, quality of life and psycho-social variables were determined. Orem's theory provides an effective guide in structuring nursing care; it constitutes a strong theoretical basis especially in chronic disease management and person-centered care.

Keywords: Nursing, orem, self-care, self-care deficit, self-care model

Atıf için (how to cite): Daşbilek, F., & Yeşiltepe, A. (2025). Kuramın uygulamaya yansıması: Türkiye'de Orem'in öz bakım eksikliği kuramı ile yapılmış tezlerin sistematik derlemesi. *Nuh'un Gemisi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 38–47.

Gönderi Tarihi: 18.05.2025, Kabul Tarihi: 20.07.2025, Yayın Tarihi: 31.08.2025

1. Giriş

Hemşirelik kuramları ve modelleri; araştırma, eğitim, uygulama ve yönetim alanlarında rehberlik eden kavramsal bir çerçeve sunar. Bu kuramsal yapılar, hemşirelik uygulamalarının temelini anlamayı kolaylaştırmakta ve mesleki gelişimin desteklenmesinde önemli rol oynamaktadır (Şengün ve ark., 2013). Aynı zamanda hemşirelerin hangi uygulamaları neden yapmaları gerektiği konusunda yol göstererek, mesleki bilginin kavramsal bir yapı içinde düzenlenmesini sağlar. Bu durum, sağlık hizmetlerinin sunumunda maliyet etkinliğini artırmakta ve bakımın etkinliğini yükseltmektedir (Fawcett ve ark., 2013).

Sağlık hizmetlerinde hemşirelerin değişen ve gelişen rolleri doğrultusunda, öz bakım kavramı giderek daha fazla önem kazanmıştır (Yılmaz & Beji, 2010). Öz bakım; bireyin kendi sağlığını desteklemek ve genel iyilik hâlini sürdürmek amacıyla sorumluluk üstlenmesini ifade eder. Bu süreç; bireyin sosyal etkileşimleri, eğitimi, kültürel değerleri ve iletişimiyle zamanla gelişir (Pearson ve ark., 2005; Berbiglia & Banfield, 2014). Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı, bireyi öz bakım faaliyetlerini yerine getirebilecek kapasitede bir öz bakım ajanı olarak ele alır (Roussel & Ratcliffe, 2013). Hemşirenin ise bireye rehberlik etme, destek sağlama, bireyin gelişimini kolaylaştıracak ortamı oluşturma gibi rolleri üstlenmesi gerektiğini vurgular (Menekli, 2017). Kuram; öz bakım, terapötik öz bakım gereksinimi, öz bakım gücü, öz bakım eksikliği, hemşirelik gücü ve hemşirelik sistemi gibi temel kavramları içerir (Özkan Tuncay, 2004). Bu kavramlar bireylerin hemşirelik hizmetlerine olan gereksinimlerini yansıtır. Kuram, bireylerin sağlıklarını koruma ve geliştirmeye yönelik destek ve hizmet ihtiyacını anlamalarına yardımcı olurken; hemşirelik gücü ve sistemi, hemşirelerin rollerini ve uygulamalarını kapsamaktadır (Sürücü & Kızılcı, 2012).

Hemşirelik kuramları ve modelleri, bireye ait verilerin değerlendirilmesi, bu verilere dayalı girişimlerin planlanması ve sonuçların değerlendirilmesinde rehberlik eder (Murray ve ark., 2019; Keleş & Eroğlu, 2023). Teori ve modellerin kullanıldığı çalışmalarda uygulama sorunları analiz edilir, çözüm önerileri geliştirilir (Bender, 2018); bu sayede hemşirelik uygulamalarına odaklanılması sağlanır ve bakım süreçlerinin sistematikleştirilmesi amaçlanır (Zhang., 2024). Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de hemşireler tarafından yapılan lisansüstü tezlerde Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı'nın kullanımını sistematik olarak incelemek ve elde edilen bulguları değerlendirmektir.

Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- S1: Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı, Türkiye'de hemşirelik alanında yapılan lisansüstü çalışmalarda ne sıklıkla kullanılmıştır?
- S2: Bu kuram en yoğun hangi yıllar arasında tercih edilmiştir?
- S3: Hangi örneklem gruplarında bu kuramdan yararlanılmıştır?
- S4: Bu kuram en çok hangi araştırma yöntemleriyle uygulanmıştır?

2. Materyal ve Method

2.1. Araştırmanın Amacı ve Türü

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de hemşireler tarafından yapılmış lisansüstü tezlerde Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı'nın kullanımını sistematik olarak incelemek ve bu tezlerin bulgularını değerlendirmektir. Araştırma, niteliksel olarak sistematik derleme tasarımıya sahiptir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Öz bakım kavramı ilk kez 1959 yılında Dorothea Orem tarafından tanımlanmış, bu kavrama dayalı hemşirelik kuramı ise 1971 yılında "Öz Bakım Eksikliği Hemşirelik Kuramı" olarak literatüre geçmiştir (Dennis, 1997; Mccaleb & Cull, 2000). Bu çerçevede tarama süreci, 1971 yılı ile 9 Şubat 2024 tarihleri arasında yayımlanmış tezleri kapsayacak şekilde yürütülmüştür. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanı kullanılarak, belirtilen yıllar arasında hemşirelik anabilim dallarında hazırlanmış tezler retrospektif olarak taranmıştır. Literatür taramasında kullanılan anahtar kelimeler; "hemşirelik", "Orem", "öz bakım", "öz bakım eksikliği" ve "öz bakım modeli" şeklinde belirlenmiştir. 8 Ocak – 9 Şubat 2024 tarihleri arasında, belirlenen kriterlere uygun ve erişim izni olan tezler örnekleme dâhil edilmiştir. Örneklem, PRISMA kılavuzları doğrultusunda sistematik bir şekilde ele alınmıştır (Page ve ark., 2021; Hür ve ark., 2022).

2.3. Araştırma Seçim Kriterleri ve Seçimi

Araştırmaya katılacak çalışmaların belirlenmesinde PICOS yöntemi uygulanmıştır.

P (Population/Çalışma grubu): Hasta ya da hasta yakını

I (Intervention/Girişim): Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı'nın kullanımı

C (Comparison/Karşılaştırma): Karşılaştırma grubu yer almamaktadır

O (Outcome/Sonuç): Klinik uygulamalarda kuramın kullanımı ve elde edilen çıktılar

S (Study design/Çalışma tasarımı): Randomize kontrollü ve yarı deneysel çalışmalar

Anahtar kelimeler ile güncel literatürü taramak amacıyla 1971-2024 yılları arasında yayınlanan araştırmalar çalışmaya dâhil edilmiştir. Literatür taraması yazarlar tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiş daha sonra elde edilen veriler birleştirilmiştir. Çalışmaların seçim süreci Şekil 1 de PRISMA akış şeması ile gösterilmiştir.

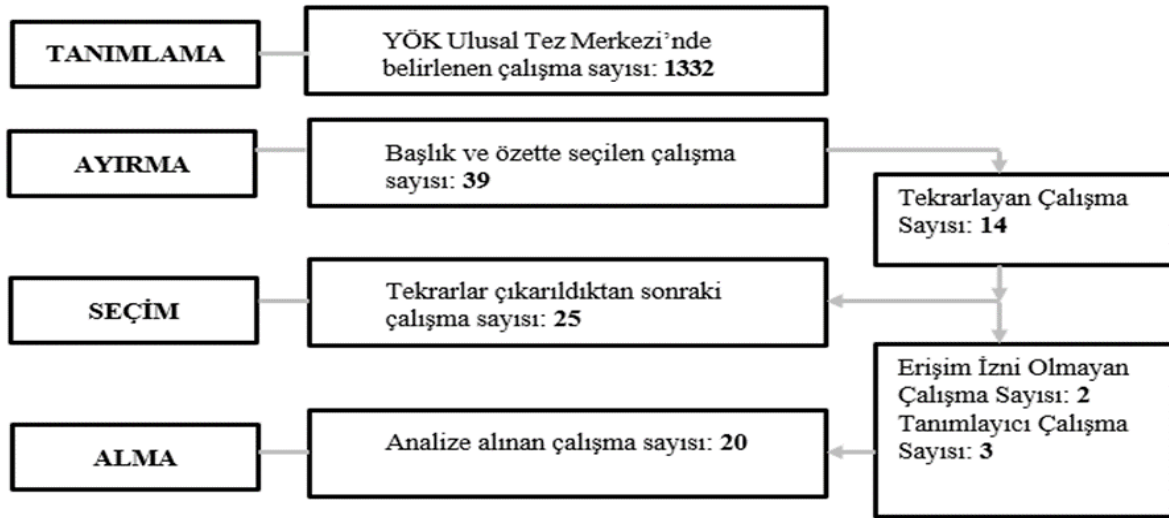
Çalışmaların araştırmaya dâhil edilme ölçütleri;

- Tezin 1971-2024 yılları arasında yayımlanmış olması,
- Tezin hemşirelik alanında, hemşirelik anabilim dalı/dallarında yapılmış olması,
- Araştırmalarda Orem' in öz-bakım kuramı/modelinin kullanılmış olması,
- Tezin randomize kontrollü veya yarı deneysel yapılmış olması,
- Tezin erişime açık olması.

Çalışmaların araştırmaya dâhil edilmeme ölçütleri;

- Tez başlığında Orem, öz-bakım, öz-bakım eksikliği, öz-bakım modeli ve hemşirelik kelimelerinden en az ikisinin yer almaması,
- Tezin erişime kapalı olması.

Şekil 1. PRISMA Akış Şeması

Belirtilen kriterler doğrultusunda, YÖKTEZ veri tabanında kayıtlı toplam 1332 hemşirelik tezine erişilmiştir. Anahtar kelimelerle yapılan detaylı taramalar sonucunda, çalışmanın amacıyla örtüşen 39 tez belirlenmiştir. Bunlardan 14'ü yinelenen içerikte olduğu, 2'si erişim izni bulunmadığı ve 3'ü tek gruplu olduğu için çalışma dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak, 20 tez değerlendirmeye alınmıştır.

2.4. Çalışmaların Metodolojik Kalitesinin Değerlendirilmesi

Sistemik derlemeye dâhil edilen tezlerin yöntemsel kalitesini belirlemek amacıyla Joanna Briggs Enstitüsü tarafından geliştirilen değerlendirme araçları kullanılmıştır. Bu araçlarda her kriter; “evet”, “hayır”, “belirsiz” veya “uygulanamaz” şeklinde puanlanmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılıkları arasında; tam metnine ulaşılamayan tezlerin dâhil edilememesi, farklı anahtar kelimelerle aynı teze tekrar erişilmesi ve çalışmanın yalnızca hemşirelik alanıyla sınırlı tutulması yer almaktadır. Bu durum, değerlendirilen toplam tez sayısının görece düşük kalmasına neden olmuştur.

2.6. Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma sistematik derleme niteliğinde olduğu için etik kurul onayı alınmamıştır. Tezler, araştırmacılar tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda kontrol listeleri aracılığıyla değerlendirilmiş ve çalışmaya dâhil edilip edilmeyeceklerine karar verilmiştir.

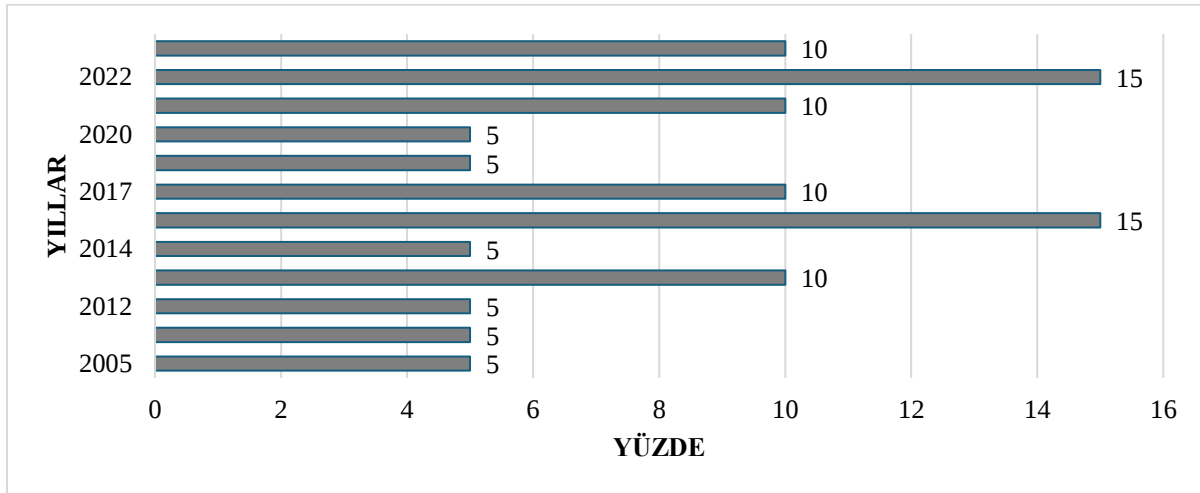
3. Bulgular

Bu çalışmada, 1971–2024 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'ne kayıtlı olan ve belirlenen kriterleri karşılayan lisansüstü tezler sistematik olarak incelenmiştir. Toplamda 20 çalışma değerlendirmeye alınmıştır.

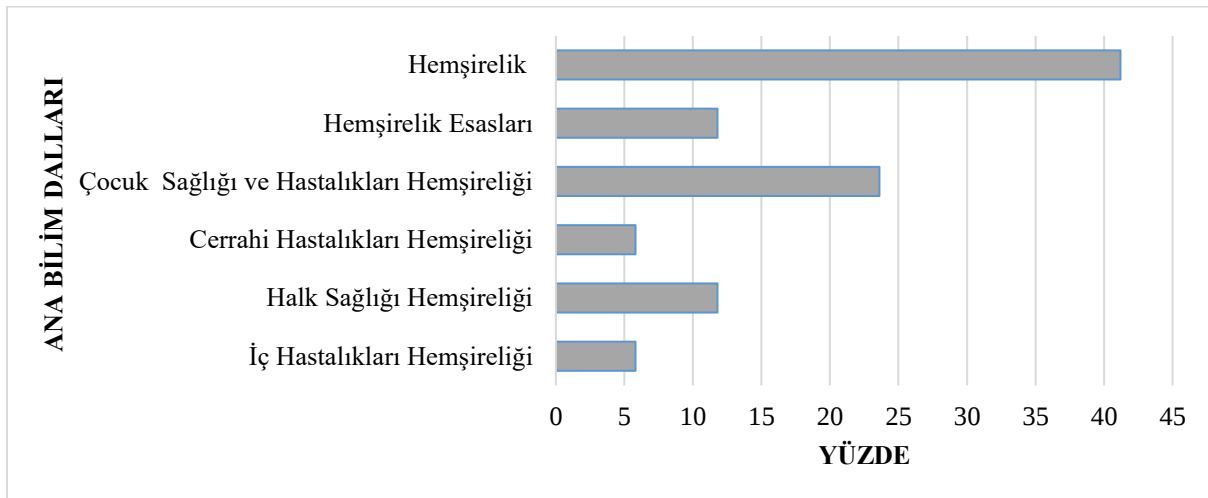
İncelenen tezlerin %10'unun yüksek lisans, %90'ının ise doktora düzeyinde olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, %5'inin 2005'te, %5'inin 2007'de, %5'inin 2012'de, %10'unun 2013'te, %5'inin 2014'te, %15'inin 2016'da, %10'unun 2017'de, %5'inin 2018'de, %5'inin 2020'de, %10'unun 2021'de, %15'inin 2022'de ve %10'unun ise 2023 yılında tamamlandığı görülmektedir. Çalışmamızda tezlerin %25'inin 2005–2013 yılları arasında, %75'inin ise 2014–2023 yılları arasında gerçekleştirildiği belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Tezlerin Yıllara Göre Dağılım Grafiği (%)

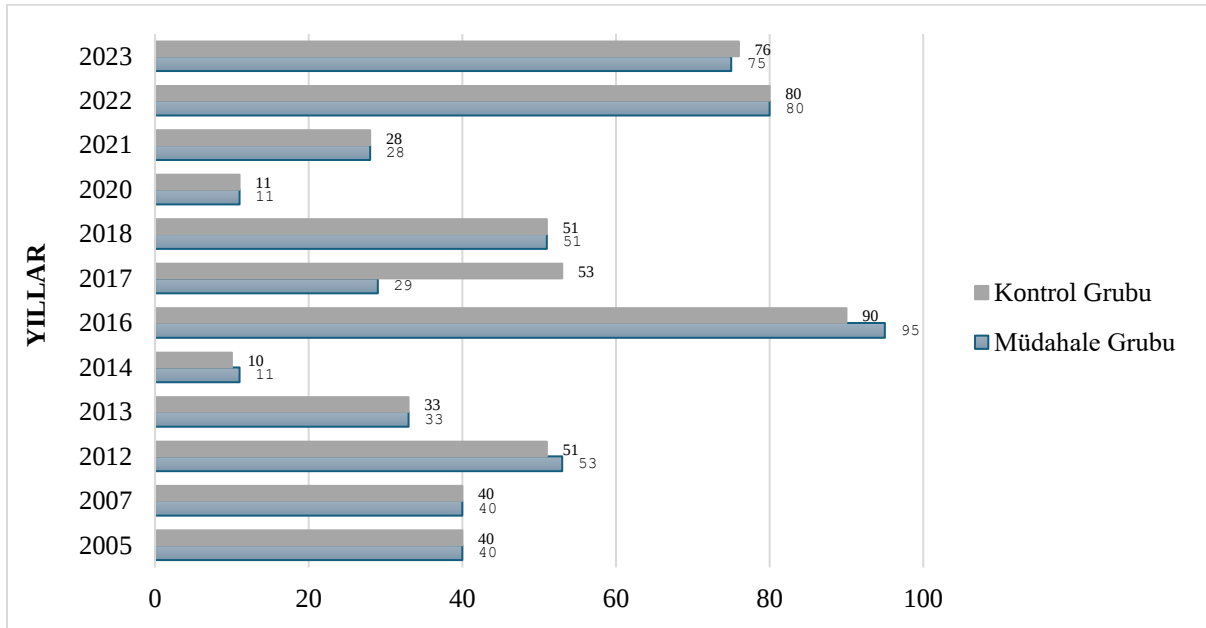
Şekil 3: Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılım Grafiği (%)

Ana bilim dallarına göre dağılım değerlendirildiğinde, tezlerin %41,2'sinin Hemşirelik, %23,6'sının Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, %11,8'inin Hemşirelik Esasları, %11,8'inin Halk Sağlığı Hemşireliği, %5,8'inin Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ve %5,8'inin İç Hastalıkları Hemşireliği anabilim dallarında yapıldığı saptanmıştır (Şekil 3).

Araştırmalarda yer alan toplam örneklem sayısı 1109 kişidir. Bunlardan 546'sı müdahale grubunda, 563'ü ise kontrol grubundadır. En fazla örnekleme sahip tezlerin 2016 yılında yapıldığı görülmüştür (Şekil 4).

Şekil 4: Yıllara Göre Tezlerdeki Müdahale ve Kontrol Grubu Sayıları

Tablo 1’de yer alan verilere göre, 2005-2023 yılları arasında tamamlanan 19 tez belirlenmiştir. Bu tezlerin büyük çoğunluğu doktora (n=16) düzeyinde yürütülmüş, yalnızca üçü yüksek lisans tezi olarak tamamlanmıştır. Çalışmaların yapıldığı anabilim dalları arasında Hemşirelik Esasları, Halk Sağlığı Hemşireliği, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ve İç Hastalıkları Hemşireliği gibi alanlar dikkat çekmektedir.

Araştırmalarda yer alan örneklem büyüklükleri 10 ile 60 arasında değişmiş olup, örneklem grupları çoğunlukla müdahale ve kontrol gruplarından oluşmaktadır. İncelenen tezlerde, Orem’in Öz Bakım Eksikliği Kuramı temelinde geliştirilen bakım ve eğitim programlarının; hastaların yaşam kalitesi, öz bakım gücü, semptom yönetimi, psikolojik iyilik hali ve sosyal katılımlar üzerinde anlamlı ve olumlu etkiler yarattığı görüldü. Örneğin, Kılıç (2005) tarafından sezaryenle doğum yapan kadınlarda yapılan çalışma, öz bakım temelli bakımın sezaryen sonrası yan etkilerin önlenmesinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Cihangir (2007) ve Durmaz (2013) tarafından yürütülen çalışmalarda, adolesanlarda öz bakım temelli bakımın sosyal katılım ve benlik saygısı üzerinde pozitif etkiler yarattığı bildirilmiştir. Yıldız (2012) çalışmasında ise hipertansiyon hastalarında öz bakım gücü ve kan basıncının iyileştiği tespit edilmiştir. KOAH’lı bireylerde Özkaptan (2013) ve kalp cerrahisi geçiren hastalarda Karacabay (2014) tarafından yapılan araştırmalar, evde öz bakım temelli bakımın öz yeterlilik düzeyini artırdığını ve yaşam kalitesini iyileştirdiğini göstermiştir. Şahmaz (2023) ve Bal (2022) gibi çalışmalarda, öz bakım odaklı eğitimlerin hastaların yaşam kalitesi ve semptom yönetimi üzerinde belirgin iyileşmeler sağladığı vurgulanmıştır. Ayrıca, hemşirelik hizmetlerinin evde bakım ve tele-hemşirelik gibi farklı ortamlarda da öz bakım temelli modellerle sunulduğu görülmektedir. Bal (2022) çalışmasında inme geçiren hastalara yönelik tele-hemşirelik uygulamasının yaşam kalitesini artırdığı; Dağdelen (2021) çalışmasında ise primer beyin tümörlü hastalara evde verilen bakımın öz bakım dışında yük ve genel iyilik hali gibi alanlarda da olumlu etkiler yarattığı rapor edilmiştir.

Orem’in Öz Bakım Eksikliği Kuramı temelinde yapılan tezlerin bulguları, hemşirelik bakımı ve eğitim uygulamalarının öz bakım gücü ve yaşam kalitesini artırmada etkili olduğunu güçlü bir biçimde desteklemektedir. Bu bulgular, hemşirelerin klinik uygulamalarında ve hasta eğitimi süreçlerinde öz bakım temelli yaklaşımları daha fazla vurgulaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kuramın hasta bakım sonuçlarını iyileştirmede güçlü bir temel oluşturduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Dâhil Edilen Tezler

Yazar ve Yayın Yılı	Araştırmanın İsmi	Tez Türü	Anabilim Dah	Örneklem	Sonuç
Kılıç (2005)	Sezaryenle Doğum Yapan Kadınlara Orem'in Öz Bakım Modeliyle Verilen Hemşirelik Bakımının Uygulanması	Doktora	Hemşirelik	M:40 K: 40	Öz bakım temelli bakım, sezaryen sonrası yan etkilerin önlenmesinde etkili bulunmuştur.
Cihangir (2007)	Adölesanlarda Uyum ve Öz Bakım Modellerine Göre Geliştirilen Hemşirelik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi	Doktora	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	M:40 K:40	Deney grubundaki bireylerin ilaç uyumu, hastalık yönetimi ve sosyal katılımları artmıştır.
Yıldız (2012)	Hipertansiyon Hastalarına Öz Bakım Gücü Modeline Göre Verilen Bakımın Kan Basıncı ve Öz Bakım Gücüne Etkisi	Doktora	Halk Sağlığı Hemşireliği	M:53 K:40	Bakım, kan basıncını azaltmış ve öz bakım gücünü artırmıştır.
Durmaz (2013)	Adölesan Gebelerde Öz Bakım Eğitiminin Benlik Saygısı ve Beden İmajına Etkisi	Doktora	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	M:33 K:33	Öz bakım eğitimi, benlik saygısı ve beden imajı üzerinde olumlu etkiler göstermiştir.
Özkaptan (2013)	KOAH'lı Bireylere Öz Bakım Modeline Göre Evde Verilen Bakımın Öz Etkililiğe Etkisi	Doktora	İç Hastalıkları Hemşireliği	M:53 K:53	Evde verilen bakım, öz yeterlilik düzeyini artırmıştır.
Karacabay (2014)	Sol Ventrikül Destek Cihazı Kullanan Hastalarda Orem Modeline Göre Verilen Bakımın Etkisi	Doktora	Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği	M:11 K:10	Model, yaşam kalitesi ve öz bakım gücünde artış sağlamıştır.
Alkan (2016)	Multipl Sklerozlu Hastalara Yapılandırılmış Öz Bakım Eğitiminin Etkisi	Doktora	Hemşirelik Esasları	M:30 / K:30	Eğitim, öz bakım gücünü artırmada etkili bulunmuştur.
Suluhan (2016)	Gastrostomili Çocukların Ebeveynlerine Verilen Eğitim Programının Etkinliği	Doktora	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	M:35 K:30	Ebeveynlerin bakım kalitesi eğitim sonrası artmıştır.
Aksüt (2016)	Açık Kalp Ameliyatı Olan Hastalara Evde Verilen Orem Temelli Bakımın Semptom Yönetimine Etkisi	Doktora	Halk Sağlığı Hemşireliği	M:30 K:30	Semptomlar azalmış, öz etkililik artmıştır.
Ökten (2017)	Kolorektal Kanseri Hastalarda Orem Kuramına Dayalı Eğitim ve Takibin Etkisi	Doktora	Hemşirelik	M:24 K:23	Öz bakım gücü ve iyilik hali artarken, anksiyete ve yalnızlık azalmıştır.
Kaplan (2017)	Diyabetli Bireylerde Öz Bakım Eksikliği Kuramına Göre Verilen Bakımın Etkileri	Yüksek Lisans	Hemşirelik	M:5 K:30	Glisemik kontrol sağlanmış, öz bakım davranışları gelişmiştir.

Yıldız (2018)	Koroner Arter Hastalarında Orem'e Dayalı Eğitimin Yaşam Kalitesine Etkisi	Doktora	Hemşirelik Esasları	M:51 K:51	Eğitim, yaşam kalitesi ve öz bakım gücünü artırmıştır.
Tuna (2020)	Romatoid Artritli Geriatrik Bireylerde Orem Modeline Göre Verilen Bakımın Etkisi	Doktora	Hemşirelik	M:11 K:11	El fonksiyonları iyileşmiş, yaşam aktiviteleri artmıştır.
Dağdelen (2021)	Primer Beyin Tümörlü Hastalara Evde Verilen Bakımın Öz Bakım ve Yük Üzerine Etkisi	Doktora	Halk Sağlığı Hemşireliği	M:18 K:18	Öz bakım dışındaki alanlarda anlamlı gelişme sağlanmıştır.
Kalkan (2021)	Periferik Arter Hastalarında Öz Bakım Modeliyle Hazırlanan Eğitimin Sonuçlara Etkisi	Doktora	Hemşirelik	M:10 K:10	Eğitim, hasta bakım sonuçlarını olumlu yönde etkilemiştir.
Bal (2022)	İnme Geçiren Hastalarda Öz Bakım Kuramına Dayalı Tele-Hemşirelik Uygulaması	Doktora	Hemşirelik	M:35 K:35	Yaşam kalitesi ve öz bakım gücü artmıştır.
Eraslan (2022)	Hematolojik Maligniteli Hastalarda Ağız Bakım Protokolünün Etkisi	Doktora	İç Hastalıkları Hemşireliği	M:30 K:30	Mukozit semptomları azalmış, öz bakım gücü artmıştır.
Torun (2022)	Kistik Fibrozisli Adölesanlarda Orem Kuramına Dayalı Bakımın Etkinliği	Doktora	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	M:15 K:15	Öz bakım bilgi ve becerilerinde gelişme sağlanmıştır.
Şahmaz (2023)	Kronik Venöz Yetmezlikte Orem Kuramına Dayalı Eğitimin Yaşam Kalitesine Etkisi	Yüksek Lisans	Hemşirelik	M:60 K:60	Eğitim sonrası semptomlar azalmış, yaşam kalitesi artmıştır.
Nuray (2023)	Kanserli Adölesanlarda Orem Modeline Dayalı Eğitimin Etkileri	Doktora	Hemşirelik	M:15 K:16	Adölesanların semptom yönetimi ve yaşam kalitesi artmış; bakım verici yükü ve anksiyete azalmıştır.

4. Sonuç ve Tartışma

İncelenen lisansüstü tezlerin araştırma tasarımları değerlendirildiğinde, Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramı'nın doktora tezlerinde yüksek lisans tezlerine kıyasla daha yoğun kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, hemşirelik doktora programlarında verilen kuram ağırlıklı derslerin etkisine bağlanabilir.

Kuramın kullanıldığı tezlerin çoğunlukla yarı deneysel ve deneysel tasarımlar ile yapılandırıldığı görülmektedir. Yüksek lisans düzeyinde daha çok tanımlayıcı tasarımların tercih edilmesi, kuram ve modellerin soyut yapısından kaynaklı olarak bu kavramların anlaşılması ve uygulanmasında yaşanan zorluklara işaret edebilir. Buna karşın, doktora düzeyindeki çalışmaların kuramsal temellere dayalı olarak daha analitik bir biçimde yapılandırılması, araştırmalarda deneysel yaklaşımın öne çıkmasına katkı sağlamaktadır.

Anabilim dallarına göre yapılan dağılımda ise Orem kuramının en çok Hemşirelik ve Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği alanlarında tercih edildiği görülmektedir. Özellikle Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı'nda kuram ve modellerin eğitim programlarında daha yoğun biçimde işlendiği bilinmektedir. Bu nedenle, bu alanda yapılan tezlerde kuram temelli yaklaşımların daha fazla yer bulması beklenmektedir.

Zaman içinde Orem kuramına dayalı yapılan araştırmaların sayısında artış olduğu dikkat çekmektedir. Bu artış, hemşirelik uygulamalarında kuramsal yaklaşımların benimsendiğini ve kuramların bakım süreçlerine entegrasyonunda ilerleme sağlandığını göstermektedir. Ayrıca, bu durum hemşirelik uygulamalarının kanıta dayalı olarak geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Literatürde yer alan bazı çalışmalar da bu sonuçları desteklemektedir. Örneğin, Yıldız (2012) hipertansiyon hastalarında uygulanan öz bakım modeline dayalı bakımın kan basıncı düzeylerini düşürdüğünü ve öz bakım gücünü artırdığını belirtmiştir. Özkaptan (2013) ise KOAH hastalarında yapılan ev ziyaretlerinin bireylerin öz bakım yeterliliğini artırdığını ifade etmiştir. Kaplan (2017) tarafından yapılan çalışmada, diyabetli bireylerde öz bakım kuramına dayalı bakımın glisemik kontrolü iyileştirdiği ve öz bakım davranışlarını artırdığı rapor edilmiştir.

Benzer şekilde, Bal (2022) inme geçiren hastalarda uygulanan öz bakım temelli tele-sağlık eğitiminin yaşam kalitesini artırdığı ve öz bakım gücünü geliştirdiği görülmüştür.

Adölesanlara yönelik yapılan tezlerde de Orem kuramının olumlu etkileri vurgulanmaktadır. Bu kuram temelinde planlanan eğitimlerin, bakım vericilerin yükünü ve anksiyete düzeylerini azaltırken; adölesanların semptom yönetimi ve yaşam kalitelerinde iyileşmeler sağladığı saptanmıştır.

Bu sistematik derlemede, Türkiye’de hemşireler tarafından gerçekleştirilen lisansüstü tezlerde Orem’in kuramının kullanım biçimi ve sonuçları kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir. Bulgular, bu kuramın hemşirelik bakımının yapılandırılmasında etkili bir araç olduğunu ve eğitim süreçlerine başarıyla entegre edildiğini göstermektedir. Ayrıca tezlerde elde edilen veriler, Orem’in kuramının hemşirelik uygulamalarını sistematize etme ve öz bakım gücünü artırma açısından güçlü bir teorik dayanak sunduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Orem’in Öz Bakım Eksikliği Kuramı, hemşirelik uygulamalarında etkili bir rehberlik sağlamaktadır. Bu sistematik inceleme, kuramın hemşirelik eğitiminde ve uygulamalarında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Kuramın daha geniş örneklerle, farklı hasta gruplarında ve farklı bakım alanlarında uygulanarak araştırılması; hemşirelik bakım hizmetlerinin kalitesini artırabilir ve bireylerin sağlık yönetiminde daha aktif rol almalarını destekleyebilir.

Yazarların Katkısı

Araştırma fikri: F.D; Çalışmanın tasarımı: A.Y, F.D; Çalışma için verilerin toplanması: F.D; Çalışma için veri analizi: A.Y, F.D; Çalışma için verilerin yorumlanması: A.Y, F.D; Makalenin hazırlanması: A.Y, F.D; Önemli entelektüel içerik için eleştirel olarak gözden geçirilmesi: A.Y; Yayınlanacak versiyonun son onayı: A.Y.

Çıkar Çatışması

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması yaşamadıklarını beyan etmişlerdir.

5. Kaynakça

Aksüt, R.S. (2016). Açık Kalp Ameliyatı Olan Hastalara Öz Bakım Modeli Kullanılarak Evde Verilen Bakımın Öz Etkililik ve Semptom Yönetimine Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Programı. Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Alkan, S. (2016). Multipl Sklerozlu Hastalara Verilen Öz Bakıma Yönelik Yapılandırılmış Eğitimin Öz Bakım Gücü Üzerine Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Esasları. Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Bal, C. (2022). İnmeli Hastalara Öz-Bakım Kuramı’na Temellendirilerek Verilen Tele-Hemşirelik Eğitiminin Yaşam Kalitesi ve Öz-Bakım Gücüne Etkisi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hemşirelik Programı. Doktora tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi,.

Bender, M. (2018). Models versus theories as a primary carrier of nursing knowledge: A philosophical argument. *Nursing Philosophy*, 19, &NA;. <https://doi.org/10.1111/nup.12198>.

Berbiglia, V.A., & Banfield, B. (2014). Self- Care Deficit Theory of Nursing. In: Alligood MR (ed). *Nursing Theorists and Their Work*, 8th ed. USA, Elsevier, 240- 257.

Cihangir, N. (2007). Astımlı Adölesanlarda Uyum ve Öz- Bakım Modellerine Göre Geliştirilen Hemşirelik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği. Doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Dağdelen, D. (2021). Primer Beyin Tümörlü Hasta ve Yakınlarına Orem’e göre Planlanmış Evde Bakımın Öz bakım Gücü ve Bakım Yüküne Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Programı. Doktora tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Dennis, C. (1997). *Self-Care Deficit Theory Of Nursing: Concepts and Applications*: Mosby.

Durmaz Baran, G. (2013). Adölesan Gebelerde Öz Bakım Eğitiminin Öz Bakıma Benlik Saygısına ve Beden İmajına Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği. Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

- Fawcett, J. & DeSanto Madeya, S. (2013). Contemporary Nursing Knowledge Analysis and Evaluation of Nursing Models and Theories, 3. ed. Philadelphia, F.A.Davis Company, 179- 231.
- Hür, G., Zengin, H., Suzan, Ö.K., Kolukisa, T., Eroğlu, A., & Çınar, N. (2022). Turkish adaptation of Joanna Briggs Institute (JBI) critical appraisal checklist for randomized controlled trials. *Journal of Advanced Research in Health Sciences*, 5(2), 112- 117. <https://doi.org/10.26650/JARHS2022-1100929>.
- İnan Şengün, F., Üstün, B., & Bademli, K. (2013). Türkiye’de kuram/modele dayalı hemşirelik araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* [online]. 16(2):132-139. URL: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/29619>. 15 Nisan 2024.
- Kalkan, N. (2021). Periferik Arter Hastalığı Olan Hastalara Öz Bakım Modeli Doğrultusunda Hazırlanan Algoritmayla Verilen Eğitimin Bakım Sonuçlarına Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı. Doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kaplan, Ö. (2017). Öz Bakım Eksikliği Hemşirelik Teorisine Göre Verilen Bakımın Diyabetli Bireylerin Kan Değerleri Ve Öz Bakım Gücüne Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı. Yüksek lisans tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Karacabay, K. (2014). Sol Ventrikül Destek Cihazlı Hastalarda Orem’e Göre Verilen Bakımın Özbakım Gücü ve Yaşam Kalitesine Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Programı. Doktora tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Keles, M., & Eroğlu, K. (2023). The use of theory or model in studies on postpartum care: A narrative review.. *International journal of nursing knowledge*. <https://doi.org/10.1111/2047-3095.12411>.
- Mccaleb, A., & Cull, V.V. (2000). Sociocultural Influences And Self-Care Practices of Middle Adolescents. *Journal of Pediatric Nursing*, 5, (1), 30-5.
- Menekli, T. (2017). Dorothea E. Orem: Öz- Bakım Yetersizliği Teorisi. İçinde: Karadağ A, Çalışkan N, Baykara ZG (editörler). *Hemşirelik Teorileri ve Modelleri*, İstanbul, Akademi Basın, 352-369.
- Murray, M., Sundin, D., & Cope, V. (2019). Benner's model and Duchscher's theory: Providing the framework for understanding new graduate nurses' transition to practice.. *Nurse education in practice*, 34, 199-203. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2018.12.003>.
- Ökten, Ç. (2017). Kemoterapi Uygulanan Kolorektal Kanserli Hastalarda Orem Öz Bakım Eksikliği Kuramına Temellendirilmiş Eğitimin Ve Telefonla İzlemin Öz Bakım Gücü, Kaygı, Yalnızlık ve İyilik Haline Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı. Doktora tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Özkaptan Bal, B. (2013). Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı Olan Bireylere Öz- Bakım Modeline Göre Verilen Hemşirelik Bakımının Öz- Etkililik Üzerine Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İç Hastalıkları Hemşireliği Programı. Doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Page, M.J., McKenzie, J.E., Bossuyt, P.M., Boutron, I., Hoffmann, T.C., Mulrow, C.D., ...& Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *Systematic Reviews*, 10(1), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.ijisu.2021.105906>
- Pearson, A., Vaughan, B., & Fitzgerald M. (2005). *Nursing Models for Practice*, 3rd ed. Edinburg, Butterworth Heinemann, 103- 122.
- Roussel, L., & Ratcliffe, C. (2013). Concepts and Theories Guiding Professional Practice. In: Roussel L (ed). *Management and Leadership for Nurse Administrators*, 6th ed. Burlington, Jones & Bartlett Learning, 18- 49.
- Suluhan, D. (2016). Gastrostomisi Olan Çocukların Ebeveynlerine Verilen Orem’in Öz Bakım Kuramına Dayalı Eğitimin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Gülhane Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Hastalıkları ve Hemşireliği Programı. Doktora tezi, Ankara: Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Sürücü, H.A., & Kızılcı, S. (2012). Use of Orem’s self-care deficit nursing theory in the self management education of patient with Type 2: a case study. *Self Care Depend Care Nurs*, 19: 53- 59.

Şahbaz, B. (2023). Kronik Venöz Yetmezlik Nedeniyle Ameliyat Olan Hastalara Verilen Orem'in Öz Bakım Eksikliği Kuramına Dayalı Eğitimin Yaşam Kalitesine Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı. Yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Şengün, İ.F., Üstün, B., & Bademli, K. (2013). "Türkiye'de kuram/modele dayalı hemşirelik araştırmalarının incelemesi". Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 16 (2), 132139.

Torun, T. (2022). Kistik Fibrozisli Adölesanlarda Öz Bakım Eksikliği Kuramına Dayalı Hemşirelik Bakımının Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Hastalıkları ve Hemşireliği Programı. Doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Tuna, H.İ. (2020). Romatoid Artrit Tanılı Geriatrik Bireylere Orem Modeline Göre Verilen Hemşirelik Bakımının El Semptomları ve Yaşam Aktivitelerine Etkisi. C, Hemşirelik Programı. Doktora tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Yıldız, E. (2012). Öz- Bakım Gücü Modeline Göre Verilen Bakımın Hipertansiyonlu Hastaların Kan Basıncı Düzeyine ve Öz Bakım Gücüne Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı. Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Yıldız, F.T. (2018). Koroner Arter Hastalarında Orem'in Öz Bakım Yetersizlik Kuramı'na Göre Yapılandırılan Eğitimin Öz Bakım Gücü Ve Yaşam Kalitesine Etkisi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Esasları Programı. Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Yılmaz, S.D., & Beji, N.K. (2010). Gebelikte Öz Bakım Gücünün Değerlendirilmesi. Genel Tıp Dergisi: Cilt:20, Sayı:4, ss:137142.

Zhang, Y. (2024). What is nursing in advanced nursing practice? Applying theories and models to advanced nursing practice-A discursive review.. *Journal of advanced nursing*. <https://doi.org/10.1111/jan.16228>.